

Durum Deęerlendirmesi

ABD'nin Kudüs Kararı ve Yansımaları

Aralık 2017 | 11

Fuat Canan

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعیة دراسات الشرق الأوسط و أفریقیا

www.ordaf.org

Dini Arka Plan

Kudüs, hem Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği yer, hem de ilk kible olan Mescidi Ak-sa'nın bulunduğu yerdir. Kubbetüs Sahra, hicri 72 yılında Halife Abdülmelik b. Mervan tarafından Mescidi Ak-sa'nın hemen yanına inşa edilmiştir. Zaman zaman Mescidi Ak-sa ile karıştırılan büyük sarı kubbeli yapı Kubbetüs Sahra'dır. Kible Mescidi olarak da bilinen Mescid-i Ak-sa bu yapının hemen yakınlarındadır.

Hz. Davud'un kurduğu ilk İbrani devletinin başkenti Kudüs'tür. Hz. Süleyman'ın inşa ettirdiği Süleyman Mabedi de buradadır. M.Ö. 515'de Babilliler'in yıktığı, Yahudilerin buraya bir daha dönmeleriyle gene yaptırılan ve M.S. 70'da Romalılara baş kaldırdıkları sırada yıkılan Süleyman Mabedi başta olmak üzere, Kudüs Yahudiler için bir mıknaş gibi çekici olmuştur. Kudüs'ü bağrına basan Filistin toprakları Hz. İbrahim'den Hz. Musa'ya, Hz. İshak'tan Hz. İsa'ya pek çok peygambere ev sahipliği yapmıştır.

Kudüs kenti, Hristiyanlık için de bir kutsallık sığınağı, tarihin bir çeşit başladığı yerdir. Hz. İsa da, Hristiyanlık da burada doğmuştur. Hristiyanlar, Kudüs'te bulunan Kutsal Kabir Kilisesi'nde İsa Peygamber'in çarmıha gerildiğine ve kabrine konulduğuna inanmaktadır.

3 semavi din için de çok önemli anlamları ve kutsal bir yeri olan Kudüs, bu özelliğinden dolayı tarih boyunca anlaşmazlıklara konu olmuştur. Kudüs, tarih boyunca insanlığın ilgi ve iştihakını cezbetmiş, büyük istilaları üzerine çekmiş ve bu kutsal şehrin insanları sürekli felakete maruz kalmıştır.

Tarihi Arka Plan

Filistin meselesi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap coğrafyasındaki topraklarının paylaşımı mücadelesiyle gündeme gelmiştir. Başta İngiltere olmak üzere, ABD ve Sovyetler Birliği'nin de desteğiyle 1948'de İsrail devletinin kurulmasıyla Filistin konusu günümüze kadar sancılı devam eden önemli bir meseledir.

1897'de İsviçre-Basel'de yapılan Dünya Siyonist Kongresinde Filistin topraklarında İsrail devleti kurma hedefinin ilan edilmesiyle Filistin'e Yahudi göç dalgaları başlatılmıştır.¹ 1917'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour'un Siyonist Federasyonundan Lord Rothschild'e yazdığı bir mektupla, İngiliz manda idaresine geçmiş Filistin'de bir Yahudi vatanı kurulacağı İngiltere tarafından ilan edilmiştir. Balfour mektubu, bölgeye Yahudi göçünü teşvik ederek Filistinlilere karşı azınlık durumundan kurtulmak, sonrasında Arapları bu topraklardan çıkararak homojen bir tek uluslu devlet yaratmak için uygun zemin hazırlamıştır.

İngiliz Manda idaresinde Filistin'e Yahudi göçü hız kazanmış, fakat Kudüs Arapların denetiminde kalmaya devam etmiştir. Filistinliler, nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları to-

¹ Tevrat'ta geçen vaadedilmiş topraklar (arz-ı mev'ud) kavramı da Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmesinde önemli bir dini motif teşkil etmektedir. Tekvin 15: O gün RAB Avram'la antlaşma yaparak ona şöyle dedi: "Mısır Irmağı'ndan büyük Fırat Irmağı'na kadar uzanan bu toprakları –Ken, Keniz, Kadmon, Hitit, Periz, Refa, Amor, Kenan, Girgaş ve Yevus topraklarını– senin soyuna vereceğim." <https://incil.info/arama/Tekvin+15>

praktarda İngiliz manda yönetiminin sona ermesiyle bağımsız bir devlete kavuşacaklarını beklerken, Birleşmiş Milletler'in Taksim Planı ile İsrail devletinin kurulması, Araplar için şok edici bir gelişme olmuştur.

1917 yılında İngilizlerin işgali ve 1948'de işgalci İsrail devletinin kurulmasından beri Filistin'de belirsizlik ve çatışma ortamı hâkimdir. Bu belirsizlik ve çatışma ortamında Arap devletleri ve işgalci İsrail devleti arasında 4 büyük savaş yaşanmıştır.

1948	Arap-İsrail Savaşı
1956	Süveyş Krizi (İkinci Arap-İsrail Savaşı)
1967	Altı Gün Savaşı
1873	Yom Kippur Savaşı

Kudüs'ün Hukuki Statüsü

Kudüs'ün hukuki statüsü, İsrail-Filistin çatışmasının da en merkezi sorunlarından birini oluşturmaktadır.

İngiltere'nin isteği üzerine Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve Filistin'i Arap ve Yahudi bölgeleri olarak ikiye bölen taksim planı, BM Genel Kurulunun 181 sayılı kararıyla² kabul edilmiştir. Taksim planı, Kudüs'e kendine has özel yasaları ve siyasi statüsü olan ve BM dışında hiçbir yere bağlı olmayan bir özel statü (corpus separatum) tanımıştır. Filistin halkının ve Arap devletlerinin bu taksim planını reddetmesi, Yahudileri şehir içerisinde terör eylemlerine yöneltmiş ve bu terör eylemleriyle Müslümanlar Kudüs'ü terk etmeye zorlanmıştır.

İngilizlerin bölgeden kuvvetlerini çekmeleriyle birlikte İsrail, 14 Mayıs 1948'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanı ile Arap-İsrail savaşı da başlamıştır. BM planında yüzde 55'i Yahudilere, yüzde 45'i Filistinlilere ayrılmış olan Filistin topraklarının yüzde 78'i bu savaşın sonunda Yahudilerin eline geçmiştir. 1948 savaşı sırasında kent, Soğuk Savaş'ın Berlin'i gibi, batısı İsrail'in, doğusu Ürdün'ün kontrolünde olmak üzere ikiye bölündü. Bundan sonra Kudüs'ün doğusu özel statü kapsamında Ürdün'ün kontrolü altında kalmıştır.

1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda Filistin topraklarının geri kalan yüzde 22'sini de işgal eden İsrail, o zamana kadar Ürdün'ün kontrolünde bulunan Doğu Kudüs'ü tamamıyla işgal etti ve kendi kurduğu Kudüs belediyesinin sınırlarına dâhil etti. Doğu Kudüs'teki Filistinlilere sadece oturma izni veren, ancak vatandaşlık hakkı vermeyen İsrail, kısa bir müddet için dahi Kudüs'ten ayrılan Filistinlilerin oturma haklarını iptal etmiştir. Dışarıdan gelen Filistinlilerin de şehirde ikametine izin verilmemiştir.

Uluslararası hukuk tarafından Kudüs'teki Yahudi yerleşimleri yasadışı kabul edilmesine rağmen İsrail, yeni yerleşimler inşa etmektedir. İşgal ettiği Doğu Kudüs'te nüfus dengesini Müslümanlar ve Hristiyanlar aleyhine bozmak amacıyla, 200 bin kişiyi barındıran

² 29 Kasım 1947 tarihli Karar, BM Genel Kurulunda 33 kabul, 13 red, 10 çekimser oyla kabul edilmiştir. Karar tasarısı daha önce iki kez Genel Kurul'da üçte ikilik oy çokluğunu yakalayamamıştır. Karar metni: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>

12 yeni Yahudi yerleşimi inşa eden İsrail, Kudüs'ü muhasara altına alarak ve duvarlar inşa ederek diğer Filistin şehirleriyle ilişkisini kesmiştir.

ABD Başkanı George Bush 1992'de İsrail'e göç eden yerleşimciler için 10 milyar dolarlık bir kredi anlaşması yapmıştır. İsrail 1995'ten itibaren bu yerleşimleri daha da artırarak, kuzeyde Ramallah'tan güneyde el-Halil'e uzanan "Büyük Kudüs"ü inşa etmeye başlamıştır.

İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgal etmesinden bu yana, Cenevre Sözleşmeleri'ne aykırı uygulamalarla kentteki Yahudi nüfus önemli bir artış kaydetmiştir. 2016 yılı Mayıs ayı itibarıyla Doğu Kudüs'te yaklaşık 420 bin Filistinli daimi ikamet izniyle yaşamaktadır. Doğu Kudüs'te yaklaşık 200 bin İsrail vatandaşı yaşamaktadır.³ Kudüs'ün tamamında ise yaklaşık 850 bin kişi yaşamakta olup, nüfusun yüzde 37'sini Araplar, yüzde 61'ini de Yahudiler oluşturmaktadır.

Kudüs'ün Arap ve Yahudi olarak iki bölgeyi yapıya ayrılması her ne kadar Araplar tarafından başından beri kabul edilmemiş olsa da, BM kararlarıyla bu taksim gerçekleştirilmiştir. İsrail ise BM'nin kendisine açtığı bu alanı kullanarak tüm Kudüs üzerinde bir hegemonya oluşturmuş ve 1980 yılında Kudüs'ü başkent ilan etmiştir.⁴ İsrail parlamentosu Knesset 1980 yılında, Kudüs'ün tamamının İsrail'in "bölünmez ezeli başkenti" olduğunu ve bu şehrin hiçbir parçasının yabancı bir güce bırakılmayacağını ilân ederek Doğu Kudüs'ü ilhak etmiştir. Ancak bu karar Birleşmiş Milletler tarafından tanınmadığından, hiçbir devlet Kudüs'te büyükelçilik açmamış ve İsrail'in bu kararı uluslararası toplum nezdinde gayrimeşru olarak kalmıştır.

İsrail ise uluslararası hukuka aykırı olarak meclisi, cumhurbaşkanlığını, başbakanlık ofisini, yüksek mahkemesini ve bakanlıklarını Kudüs'te bulundurmak suretiyle kenti yıllardır fiilen başkent olarak kullanmaktadır.

BM Kararları

1967 savaşını müteakip İsrail'in Kudüs'te BM kararlarına aykırı tasarrufları üzerine BM Genel Kurulu, 4 Temmuz 1967 tarihli ve 2253 sayılı kararıyla İsrail'in kentin statüsünü değiştirme amacıyla aldığı önlemlerden duyduğu endişeyi belirterek, bu önlemlerin geçersiz olduğunu ilan etmiş ve İsrail'den attığı adımlardan geri dönmesini istemiştir.

1967 savaşı ve İsrail işgalinin hemen ardından BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararla, İsrail'in bu savaşta işgal etmiş olduğu tüm topraklardan –Doğu Kudüs dâhil– çekilmesi istenmiştir.⁵ 242 sayılı kararla BM Güvenlik Konseyi, Filistin topraklarının işgal altında olduğunu teyit etmiştir. Bilindiği üzere, BM Kurucu Anlaşması'nın 25 inci maddesine göre, BM Güvenlik Konseyi kararları üye devletler için bağlayıcıdır. Bu nedenle, uluslararası hukuk açısından İsrail'in, BM Güvenlik Konseyininin 242 sayılı Kararı gereğince 1967'de işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi

³ <http://www.pcbs.gov.ps/site/512/default.aspx?tabID=512&lang=en&ItemID=1661&mid=3172&wvver-sion=Staging>

⁴ https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm

⁵ <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136>

gerekmektedir.

İsrail parlamentosunun 1980 yılında Kudüs'ü başkent ilan etmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi 20 Ağustos 1980 tarihinde 478 sayılı kararı kabul etmiştir.⁶ Bu kararda, Kudüs'ün başkent ilanı dâhil olmak üzere Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik tüm girişimlerin yok hükmünde ve geçersiz olduğu ifade edilmiştir. Kararla ayrıca, tüm devletlerin varsa, buraya taşıdıkları diplomatik misyonlarını geri çekmeleri istenmiştir. Nitekim en son Kosta Rika ve El Salvador da 2006 yılında büyükelçiliklerini Tel Aviv'e taşımışlar ve böylelikle Kudüs'te büyükelçilik kalmamıştır.

Son olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Aralık 2016 tarihli ve 2334 sayılı Kararında; İsrail-Filistin tarafları arasında görüşmeler yoluyla kabul edilenler hariç olmak üzere 4 Haziran 1967 tarihli sınır çizgisindeki değişikliklerin tanınmayacağı belirtilmiştir.⁷

BM Güvenlik Konseyi'nin belirtilen kararları çerçevesinde, ABD dâhil uluslararası toplum Filistin'in ve Doğu Kudüs'ün işgal altında olduğunu kabul etmektedir. BM Güvenlik Konseyinin 478 sayılı kararı gereğince, İsrail yönetimini tanıyan tüm ülkelerin büyükelçilikleri Tel Aviv'de bulunmakta ve hiçbir ülke Kudüs'ü başkent olarak kabul etmemektedir.

Türkiye'nin de İsrail Büyükelçiliği diğer bütün ülkeler gibi Tel Aviv'de bulunmaktadır. Ancak, Filistin yönetimi ile ilişkileri sürdürmek amacıyla Kudüs'te başkonsoloslüğümüz da bulunmaktadır.

Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in Başkenti Olarak Tanıması

1995 yılında ABD Kongresi, ABD büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınmasını bir yasayla⁸ kabul etmiş, ancak ABD başkanları bugüne kadar 6 aylık periyodlar halinde bu kararı ertelemiştir.

ABD'de güçlü lobileri olan İsrail, Filistinlilere yönelik bütün saldırganlıklarını “güvenliğini sağlama ve varlığını sürdürebilme” gerekçesiyle meşrulaştırma gayretinde olmuş, Filistinlilerin meşru talepleri ve hayatta kalma mücadeleleri ise İsrail'in güvenliği öncelenmek suretiyle görmezden gelinmiştir. İsrail, Kudüs konusundaki öfkeyi terörle özdeşleştirip, arkasındaki haklı infiali insanlığın vicdanından gizlemeyi hedeflemektedir.

Özellikle Doğu Kudüs'te Müslümanların kutsal mekânlarını teşkil eden bölgeler üzerinde, İsrail'in dini ve tarihsel argümanlarına dayalı olarak önemli hak iddiaları ve hedefleri bulunmaktadır. Yıllardır adım adım uyguladığı stratejiyle İsrail, Kudüs'ü Müslümanlardan tamamen arındırmayı ve Mescidi Aksa haremünde Müslümanların mukaddes mekânlarını yıkarak burada Süleyman mabedini inşa etmeyi planlamaktadır.

Mescidi Aksa ve Kubbetüs Sahra var olduğu sürece Kudüs'ün İslami kimliğinden soyutlanamayacağını bilen İsrail için öncelikli tehdit bu yapılardır. İsrail, Mescidi Aksa Harem-inin altında “arkeolojik ve bilimsel kazılar” adı altında onlarca galeri ve tünel açmış du-

⁶ <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/DDE590C6FF232007852560DF0065FDDB>

⁷ <http://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf>

⁸ <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-104publ45/html/PLAW-104publ45.htm>

rumdadır. Bu tüneller, bir müddet sonra Haremdeki yapıların çökmesiyle sonuçlanabilir ki bu da İsrail'e Süleyman mabedini yeniden inşa etmek için fırsat verecektir. Kral Salamon'un tapınağını bulup çıkarma çabası, yıllar sonra onun yıkıntıları üstüne yapıldığına Yahudilerce inanılan Kubbetüs Sahra'yı temellerinden sarsmıştır.

Trump'ın hamlesiyle ABD, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Trump'ın bu kararı almasında Evanjelik Hristiyanların da etkili olduğu belirtilmektedir. Amerikan halkının %25'ini Evanjeliklerin oluşturduğu bilinmektedir. Başkan Trump'ın yardımcısı Mike Pence de Evanjelik Hristiyan'dır. 2006 tarihli Pew araştırmasında, Evanjeliklerin diğer Amerikalılara göre İsrail'e çok daha sempati duyduğu görülmüştür. Evanjelikler, Mescidi Aksa ve çevresinin yıkılıp yerine "Süleyman Mabedi"nin yeniden inşasının Armageddon sürecini hızlandıracağına, Mesih'in ancak bu mabed inşa edildikten sonra geleceğine inanmaktadır. İsrail'in ana akım Yahudileri arasında ise Süleyman Mabedi yakında inşa edilmezse, ülkenin yok olacağı inancı yaygındır.

Öte yandan, Brookings Enstitüsü'nün yaptığı bir ankete göre, Amerikalıların sadece %31'i elçiliğin taşınması kararını desteklemektedir.

2016 sonunda başkan seçilen Trump, yaklaşık bir yıldır, Rusya'nın seçimlere müdahale ettiği tartışmaları ve azledilme riski ile karşı karşıyadır. Trump'ın Kudüs kararının, koltuğu sallanan Trump'a iç siyasette Yahudi lobisinin desteğini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Trump iç siyasette yaşadığı kuşatılmışlığı Yahudi desteği ile aşmak istemektedir.

Kararın Etkileri

Tıpkı 100 yıl önceki Balfour Deklarasyonu gibi, 6 Aralık Trump Deklarasyonu da Filistin'in başkentini İsrail'e hediye etmeyi amaçlıyor. ABD'nin bu kararı, bölgeyi derinden etkileyecek önemli bir hamledir. Kudüs'ün Müslümanların elinden gasp edilmesine yönelik karar, bölgede yeni bir sürecin miladını temsil etmektedir. 1917 Balfour deklarasyonu ile İngilizler eliyle Filistin topraklarına giriş izni alan Yahudiler, bugün Trump Deklarasyonu ile bölgeden Filistinlileri tamamen uzaklaştırmak istemektedir. İsrail kolonyalizminde nihai hedef Filistin topraklarının tamamının İsrail olması ve Filistinli nüfusun yok edilmesidir. Trump'ın 6 Aralık kararı, İsrail'e bu hedefi daha kısa vadede gerçekleştirme fırsatı sunmaktadır.

Osmanlı sonrası dönem açısından bakıldığında, Ortadoğu'nun en kırılgan ve zayıf olduğu bir dönemde, İslam dünyasının içine düştüğü parçalanmışlıktan istifade edilmek suretiyle Kudüs, ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak kabul edilmektedir. 2011'den bu yana Suriye'de devam eden iç savaş, 2013 yılında Mısır'daki Sisi darbesi ve Suudi Arabistan-İran gerilimi, İsrail'e bölgede geniş bir manevra ve nüfuz alanı sağlamış bulunuyor. İsrail, bölge devletlerinin parçalanması, bölgede birçok küçük ve birbiriyle kavgalı devletin ortaya çıkmasına yönelik stratejisini uzun süredir başarıyla uygulamaktadır.

ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının kuşkusuz pek çok sonucu olacaktır. Bunların en belirginini, Amerikan yönetiminin 1993'te imzalanan Washington Anlaşması ile resmi olarak yürütülen İsrail-Filistin barış sürecinin "adil arabulucusu" rolünün nihayete ermesi olacaktır.

Amerikan yönetimi, Kudüs başta olmak üzere, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı ve sınırlar gibi konularda hep İsrail'in güvenlik kaygılarını öncelemiş, tavizi Filistin tarafından beklemiş, baskıyı Filistinli liderlerin üzerinde uygulamıştır. ABD başkanı Bush, El Aksa hamlesiyle 28 Eylül 2000'de ikinci intifadanın fitilini ateşleyen, böylece iktidara gelen Ariel Şaron'u desteklemiş, İsrail'in Filistin kentlerini yeniden işgaline, duvarlarla sınırları tek taraflı belirlemesine, Filistinlilerin topraklarının istimlakine göz yummuştu.

ABD'nin bu kararıyla İsrail, Kudüs üzerindeki hâkimiyet iddiasında güçlü bir dış destek almış durumdadır. ABD'nin Tel Aviv Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı, Doğu Kudüs ile birlikte, Kudüs'ün kalbinde yer alan Mescidi Aksa'nın da İsrail tarafından ilhakının yolunu açmıştır.

Trump'ın bu kararı, ABD öncülüğünde Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail arasında şekillenen mutabakatın bir ürünü olarak görülebilir. Mahmud Abbas'ın kabul edilmesi imkânsız şartlar ihtiva eden bir barış anlaşmasına zorlanması da bu mutabakatla açıklanabilir.

ABD yönetimince daha evvel “yüzyılın anlaşması” olarak adlandırılan İsrail-Filistin barış görüşmelerinin, Trump'ın Kudüs kararı sonrasında sonlandırılması beklenmektedir. Zira ABD bu hamlesiyle Filistinlilere “Masaya otururken siz Kudüs'ü unutun” dayatmasında bulunmaktadır. Elleri sadece Batı Şeria'da çok küçük bir toprak parçası ve Gazze bölgesi kalan Filistinliler köşeye sıkıştırılmak istenmektedir. Mahmud Abbas'a bu dayatmayı imzalatamayacağını anlayan İsrail-ABD ikilisi, bir oldu bittiyle bölgede iki devletli çözüm fikrini ezmek istemektedir. Bu durumda Filistinliler masaya oturmayacaklardır. Ancak, işgal koşulları ağırlaşarak devam eder ve müzakere masası dağıtırsa, üçüncü intifadanın başlaması ihtimal dâhilindedir.

ABD başkanının son Kudüs hamlesi, bölgedeki fay hatlarının kırılmasını hızlandırmak suretiyle Ortadoğu'da dengeleri değiştirmek, yeni bir statüko oluşturma ve bölgede yeniden ABD düzenini domine etme çabası olarak görülebilir. ABD, Ortadoğu'da artık vekâlet savaşı yürüten güçler üzerinden bir düzen kuramayacağını ve bölgede varlık gösteremeyeceğini görmüş bulunuyor. Bu nedenle, bölgede bir yandan kendisine sorgusuz sualsiz bağımlı aktörler oluşturmaya, diğer yandan daha fazla askeri üs açmaya gayret etmektedir.

ABD'nin bu adımı, tarihte ilk kez Akdeniz'e inme ve Ortadoğu'ya yerleşme fırsatı bulan Rusya'yı; İsrail, Suudi Arabistan, BAE ve Mısır bloğu üzerinden dengeleme politikası olarak da görülebilir. ABD, Ortadoğu'daki hatalı politikaları sonucunda oluşan Türkiye, Rusya, İran ve Katar bloğuna karşı, kendi liderliğinde başta Suudi Arabistan ve BAE olmak üzere, Mısır ve İsrail'den müteşekkil bir blok oluşturmaya çabalamaktadır.

Bu karar, yeni bir kaos dalgası yaratmayı ve bunun üzerinden bölgede İsrail'in tahakküm alanını genişletmeyi hedeflemektedir. Ama bu hamle, ABD'nin tüm Arap ve İslam dünyasını kaybetme riskini de içermektedir.

Trump'ın bu kararının, Ortadoğu'da yeni bir şiddet dalgasına yol açma tehlikesi oluşturacağı düşünülmektedir. Irak, Suriye, Yemen ve Libya'daki iç savaşların, Körfez bloğundaki çatlamaların, İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerginliğin üzerine ABD'nin Kudüs'ü

İsrail'in başkenti ilan etme kararının, bölgenin kıyameti olabileceği, Ortadoğu'da uzun vadeli ve geniş çaplı "büyük patlama"ya yol açabileceği düşünülmektedir.

Kararın Yansımaları

İsrail kolonyalizmi önünde Ortadoğu'da tehdit teşkil eden unsurların başında İran faktörü bulunmaktadır. Zira İran'ın son zamanlarda bölgede ele geçirdiği nüfuz en çok İsrail, Suudi Arabistan ve dolayısıyla ABD'yi tehdit etmektedir. İran, özellikle Lübnan'daki önemli askeri güç unsuru Hizbullah nedeniyle, İsrail için tehdit unsuru görülmektedir. İsrail Lübnan'da Hizbullah'a karşı mücadele edecek bir yönetim istemektedir. Bunun için de Hariri üzerinde nüfuz sahibi olan Suud ailesine müracaat etmiştir. Genç veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın iktidar hırısı İsrail'e, kendi politikalarını Suudi Arabistan üzerinden uygulamak için önemli bir fırsat sunmuştur. İran'ın ezeli rakibi olan Suudi Arabistan'ın, özellikle mezhep savaşlarını körükleyecek şekilde İran ile mücadelesi, İsrail tarafından da destek bulmaktadır.

Ağustos ayında Suudi Arabistan öncülüğünde Katar'a karşı başlatılan ablukayla, İsrail kolonyalizminin güvenliği için önemli bir diğer tehdit kaynağı olan Hamas'ın Katar'la finansal ilişkileri de önemli darbe almıştır. İsrail kontrolünde Mısır'ın evsahipliğinde Ekim ayında gerçekleştirilen Hamas-Fetih anlaşması, Hamas'ın önemli güç kaybı yaşadığını göstermektedir.

Trump'ın Kudüs kararı ile ABD, bölgede İsrail yanlısı politikalar izleyeceğini deklare etmiştir. Buna karşılık bölgede ciddi bir İsrail karşıtlığı yükselmektedir. Uzun yıllardır anti-İsrail söyleminin hamisi konumundaki İran'ın, bu kararla bölgedeki etkinliğini daha da artıracığı tahmin edilmektedir. İran'ın bölgedeki etkinliğinin daha da artması ise; Mısır, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeleri daha fazla Amerika'nın ve dolayısıyla İsrail'in saflarına itecektir.

Dahası, bu karar, Suriye kriziyle birlikte Ortadoğu'da nüfuzunu artıran Rusya'ya daha fazla alan açacak ve birçok Müslüman ülkenin Rusya ile yakınlaşmasına zemin hazırlayacaktır.

Mısır bölgede özellikle Sisi darbesinden sonra değerlendirildiğinde Amerika'nın konsolide etmek istediği yeni düzenin bir parçası olarak hizmet etmektedir. Nitekim Kudüs'ün başkent olarak kabul edilmesi kararına, Mısır yönetimi çok cılız tepki vermiştir. Öte yandan, Trump'ın Kudüs kararını alırken yalnız olmadığı, Körfez krallıklarının da zımnı desteğini sağladığı düşünülmektedir.

Fakat, Arap-İslam dünyasının kendi içindeki anlaşmazlıklara son vererek, bu hassas konuda ortak tavır takınması, Kudüs meselesinde ABD'yi tutum değişikliğine zorlayacaktır. Kudüs kararından sonra, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin ABD-İsrail çizgisindeki politikalarını açıktan sürdürmesi zorlaşacaktır. Çünkü sokak, Kudüs konusunda İsrail ile birlikte hareket eden bir yönetimi sarsmaya başlayacaktır. Körfez ülkelerinin rejim güvenliği büyük ölçüde Kudüs davasına sahip çıkılmasına bağlıdır. Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez halklarının ve yönetimlerinin tutumları Kudüs konusunda esas belirleyici olacaktır.

Osmanlı ordusuna karşı İngilizlerin yanında yer alarak Filistin'i ve Kudüs'ü İngilizlere teslim eden Arapların, bu defa ortak bir stratejiyle ABD ve İsrail'e yönelik bazı yaptırımları devreye sokan adımlar atması, Kudüs kararını tersine çevirebilir.

Kudüs konusunda, ülke yönetimlerin atmadığı adımları sıradan insanlar atmaya çalışırsa, şiddet olayları tüm bölgeyi etkisi altına alabilir. Geçmişte Şerif Hüseyin'in oğlu Ürdün Kralı Abdullah'ın Filistin meselesindeki politikaları gerekçe gösterilerek Mescidi Aksa'nın merdivenlerinde düzenlenen suikast sonucu öldürülmesi olayında olduğu gibi Arap sokağında tedirgin edici gelişmeler yaşanabilir.

Karara Diğer Ülkelerin Tepkileri

Karar açıklandıktan 2 gün sonra konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) görüşüldü. Toplantı sonrası İngiltere, Fransa, Almanya, İsveç ve İtalya tarafından yapılan ortak açıklamada; Trump'ın aldığı kararın BMGK'nın önceden aldığı kararlarla uyumadığı ve bölgede sağlanmaya çalışılan barışa yardım etmediği ifade edilmiştir.

BM'nin iki devletli çözüm kararlarının tek taraflı olarak hiçe sayılmasına karşı yükselen bu ilkesel düzeydeki itirazlar arasında en dikkat çekici olanı İngiltere'ye aittir. İngiltere Başbakanı Theresa May yaptığı açıklamada; ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararını Ülkesinin paylaşmadığını ve büyükelçiliklerini Kudüs'e taşıma planları olmadığını belirtmiştir. Almanya Başbakanı Merkel ise, "Biz bu konuda mevcut BM kararlarına uyuyoruz. Bu kararlarda iki devletin kurulmasına yönelik müzakereler çerçevesinde Kudüs'ün statüsünün görüşülmesi de öngörülüyor. Böyle bir sürecin canlandırılmasını diliyoruz ancak bu bağlamda dün akşam alınan kararlar hemfikir değiliz." şeklinde açıklama yapmıştır. Cumhurbaşkanı Macron, Katar ziyaretinde yaptığı açıklamada, "ABD'nin Kudüs'le ilgili kararını onaylamıyor ve uluslararası hukuka aykırı olduğu için de kınıyoruz." ifadesini kullanmıştır. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Mogherini, "Başkan Trump'ın kararı bizi çok daha karanlık dönemlere götürebilir. AB'nin 28 üyesi de iki devletli çözümün tek gerçekçi çözüm olduğu ve Kudüs'ün iki devletin de başkenti olması gerektiği konusunda hemfikir" açıklamasını yapmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü de, "Çin, sınırları 1967'de çizilen, başkenti Doğu Kudüs olan tam egemen ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını destekliyor" ifadesini kullanmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin bu konuyla ilgili daha önce aldığı tüm kararları desteklediğini kaydeden Rusya Devlet Başkanı Putin ise, Filistin ve İsrail arasında diyalogu öngörmeyen her türlü adımın çözüme katkı sunmayacağını, aksine çatışmayı teşvik edeceğini vurgulamıştır.

Ancak Trump yönetiminin, bölgenin kaosa sürükleneceği ve İsrail-Arap ihtilafının daha da çözümsüz hale geleceği yönünde uluslararası toplumun uyarılarını göz ardı ettiği görülmektedir.

Kudüs, İslam Dünyası ve İİT İstanbul Zirvesi

Kudüs, Müslümanların ilk kiblesi olması vasfıyla kutsal bir şehir, aynı zamanda bütün parçalanmışlığına rağmen İslam dünyasını bir araya getiren "Kudüs davası" ile politik açıdan birleştirici bir role sahiptir. Nitekim, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 1969'da İsrail

işgali altındaki Mescidi Aksa'nın kundaklanmasının ardından kurulmuştur. Trump'ın Kudüs kararının hemen ardından birçok ülkede sokaklarda başlayan gösteriler de Kudüs etrafında oluşan ortak hissiyatın somut bir göstergesidir.

Türkiye'nin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gayretleri sonucunda, 13 Aralık'ta toplanan İslam İşbirliği Teşkilatı Olağanüstü Liderler Zirvesi, hem Trump'ın Kudüs kararına karşı gösterilen en üst düzeyde itirazın, hem de İslam dünyasının birlikte hareket edebildiğinin ispatı olmuştur. Zirve, İslam coğrafyasını sarsan çatışma ve bölünmüşlüklere rağmen diplomatik inisiyatif sergilemenin mümkün olduğunu göstermiştir. Kararların oybirliğiyle alındığı İİT'de, Suudi Arabistan, BAE ve Mısır, halklarının vereceği tepki nedeniyle alınan kararlara karşı çıkmamış bulunmaktadır. Bir kısmı kerhen de olsa, tüm İslam dünyasının, uzun zamandır ilk defa ABD ve İsrail ikilisine karşılık verebilecek aktör olma başarısı göstermesi bu açıdan önemlidir.

İİT sonuç bildirgesinin oldukça çarpıcı maddeler içerdiği görülmektedir.⁹ En önemlisi; başkenti Doğu Kudüs olan Filistin Devleti'nin tanınması olmuştur. Başkenti Doğu Kudüs olan, tam egemenliğe sahip Filistin Devleti'nin herkes tarafından tanınması çağrısı, Türkiye'nin inisiyatifiyle İstanbul'da uluslararası toplumun önüne konulmuştur. Bütün ülkelerin bu karara uymasına yönelik yapılan çağrı, kararın dünya çapında meşrulaştırılması ve ABD ile İsrail'in yalnızlaştırılması amacını taşımaktadır.

İİT sonuç bildirgesi, Trump'ın Kudüs kararına karşı, İslam dünyasının ortak hissiyatını yansıtan bir cevap olmuştur. Kudüs'ün işgal altında olmasına yapılan vurgu ise mevcut şartların hiçbir şekilde tanınmayacağına ilan edilmesi anlamına gelmektedir. Trump'ın imza attığı kararın uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olduğu ve terörizmi kışkırttığına yönelik ifadeler de sonuç bildirgesinin önemli maddeleri arasındadır. Bu ifadelerle, Trump yönetiminin attığı adımın, bölgede radikal unsurlardan kaynaklanacak yeni bir kaos dalgasını tetikleme potansiyeli taşıdığına dikkat çekilmiş oldu.

Sonuç

Başkenti Doğu Kudüs olan, tam egemenliğe sahip Filistin Devleti'nin herkes tarafından tanınması çağrısı, Türkiye'nin inisiyatifiyle İstanbul'da uluslararası toplumun önüne konulmuştur. Bütün ülkelerin bu karara uymasına yönelik yapılan çağrı, kararın dünya çapında meşrulaştırılması ve ABD ile İsrail'in yalnızlaştırılması amacını taşımaktadır.

Özellikle Trump'ın kararını doğru bulmadığını ifade eden İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri nezdinde diplomatik girişimlere hız verilmelidir. Bu alanda ortaya çıkacak başarı, İslam dünyasının pozisyonunu meşrulaştıracak ve ABD ile İsrail'in yalnızlaşmasına zemin hazırlayacaktır.

İİT üyesi ülkeler, Trump'ın kararını yok saymakla kalmamalı, aynı zamanda ABD'yi takip edebilecek ülkeler nezdinde diplomatik hamleler yapmalıdır.

Birleşmiş Milletler'e üye 193 ülkenin %70,5'inin Filistin Devletini tanımakta olduğu göz önüne alındığında, Filistin'in bir devlet olarak hayatiyetini sürdürebilmesi için çaba

⁹ <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=1699&refID=1073>

sarfedilmesi gereklidir. Filistin siyaseti içinde yer alan aktörlerin iç çekişmelerinden İsrail büyük avantaj elde ettiğinden, Hamas ve El-Fetih arasındaki büyük çaplı çekişmelerde bölgenin önde gelen devletleri arabulucu olmalıdır.

1967 öncesi sınırlara sahip bir Filistin Devleti'nin bağımsızlığının uluslararası alanda tanınması, Orta Doğu'daki birçok terör örgütünün kendilerini meşrulaştırma gerekçesini ortadan kaldıracak; bu da bölgede barışın yeniden tesisine doğrudan tesir edecektir.

Uluslararası hukuk açısından İsrail'in, BM Güvenlik Konseyinin 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı Kararı gereğince 1967 Savaşında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerekmektedir. Son olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Aralık 2016 tarihli ve 2334 sayılı Kararında; taraflar arasında görüşmeler yoluyla kabul edilenler hariç olmak üzere 4 Haziran 1967 tarihli sınır çizgisindeki değişikliklerin tanınmayacağı belirtilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararlarına istinaden, 1967 öncesi sınırlara sahip başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin devleti, uluslararası hukukun İsrail-Filistin barış sürecinin temelini oluşturmaktadır.

ABD'nin, büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı, kuşkusuz uluslararası hukukun açık bir ihlâli niteliğindedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 20 Ağustos 1980 tarihinde kabul ettiği 478 sayılı kararda; Kudüs'ün başkent ilanını dâhil olmak üzere Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik tüm girişimlerin yok hükmünde ve geçersiz olduğu ifade edilmiştir. Kararla ayrıca, tüm devletlerin varsa, buraya taşıdıkları diplomatik misyonlarını geri çekmeleri istenmiştir. Bu nedenle İsrail ile birlikte ABD'nin de, 478 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına uyması zorunludur.

Bilindiği üzere, BM Kurucu Antlaşması'nın 25. maddesine göre, BM Güvenlik Konseyi kararları üye devletler için bağlayıcıdır. ABD'nin daimi üyesi olduğu Güvenlik Konseyi'nce "işgal altında" olduğu ilgili kararlarda belirtilmiş olan Kudüs'ün başkent olarak tanınarak İsrail'in egemenliği altında kabul edilmesi, üye devletler için bağlayıcı nitelikteki Güvenlik Konseyi kararlarına aykırılık teşkil etmektedir. Kudüs'ü "İsrail'in başkenti" olarak tanımak ilgili BM kararlarını yok saymak anlamına gelmektedir.

ABD, hukukun gücü yerine, güçlünün hukukuna dayalı, tek taraflı bir çözüm arayışı içinde olduğunu göstermiştir. ABD'nin Kudüs'ü başkent olarak tanınması, İsrail'in uluslararası hukuka, BM kararlarına aykırı hukuk ihlallerini meşru görmesi ve bu durumu tüm dünya nezdinde meşrulaştırmaya çalışması anlamına gelmektedir.

Kuşkusuz ABD tek taraflı iradeyle, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarını, uluslararası hukukun kural ve ilkelerini yok sayma hakkına sahip değildir. ABD kendisinin kuruluşuna öncülük ettiği BM'nin kararlarını hiçe sayarak, BM sisteminin temellerini sarsmıştır. BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu'nun çok sayıda kararına rağmen, İsrail'in başta Kudüs olmak üzere Filistin toprakları üzerindeki işgalinin meşru gösterilme çabası, uluslararası hukuk düzenini zehirlemektedir. BM Güvenlik Konseyi kararları dâhil olmak üzere BM'nin alacağı her türlü karar, bundan sonra ulus devletler tarafından reddedilebilir veya dikkate alınmayabilir.

Doğu Kudüs ve Filistin topraklarının işgaliyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlar ortadadır. İsrail'in bunlara uymaması onları geçersiz kılmamaktadır. Ancak,

BM'nin İsrail'i yalnızca suçlamakla kalması ve bundan ileri gidememesi, İsrail'i cesaretlendirmiş, saldırılarını artırma ve Filistinlilerin hukukunu çiğnemeyi sürdürme olanağı tanımıştır. Kudüs'te ve Filistin'in tümünde, adalet ilkeleri ve devletler hukukuna uygun olarak, İsrail'in saldırılarını durdurma ve uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevi en başta BM'ye düşmektedir. Üstelik İsrail konusunda BM'ye özel bir sorumluluk düşmektedir, zira İsrail'in kuruluşu 29 Kasım 1947 tarihli BM Genel Kurulu kararına dayanmaktadır. Bu açıdan İsrail'in BM içindeki statüsü başka hiçbir devletinkine benzememektedir.

Bunun yanı sıra, uluslararası toplumun ortak kaygı ve beklentilerini seslendiren en yüksek uluslararası platform olan BM Genel Kurulu da, kabul ettiği çeşitli kararlarında; Kudüs'ün demografisinin, mülkiyet yapısının ve statüsünün değiştirilmemesi konusunda İsrail'i uyarmıştır.

1949 tarihli Savaş Sırasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne göre, belli bir toprak parçasını işgal etmiş olan bir devlete ait askeri güçlerin, söz konusu toprakların demografik yapısını ve statüsünü tek taraflı olarak değiştirmesi yasaklanmıştır. Cenevre Sözleşmesinin¹⁰ amacı bir toprak parçası üstünde hangi tarafın egemen olduğunu saptamak ya da devletlerin çıkarlarını gözetmek değil, insan haklarının çiğnenmesini, sivillere insanlık dışı muamele yapılmasını önlemektir. Uluslararası hukuka aykırı çeşitli uygulamalarıyla İsrail, Cenevre Sözleşmesini çiğnemiştir ve halen çiğnemektedir.

Son olarak, Kudüs konusunda karar almak üzere BM Güvenlik Konseyi'nin toplantıya çağırılması, bundan önce İsrail işgali konusunda Güvenlik Konseyince alınmış bağlayıcı nitelikteki kararlarına aykırı hareket eden ABD'nin veto hakkına sahip daimi üye olması nedeniyle faydasız bir girişim olacaktır. Bu nedenle, bu tür girişimlerden kaçınılması gerektiği değerlendirilmektedir.

¹⁰ Bu andlaşmayı İsrail de kabul etmiş ve 6 Ocak 1952 tarihinde onaylamıştır.

Yazar Hakkında

Fuat Canan

Lisans eğitimini ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde, yüksek lisans (Mphil) eğitimini Avrupa Birliği alanında İngiltere’de Sussex Üniversitesi’nde tamamladı. 2011-2012 yıllarında İslam İşbirliği Teşkilatı’nın Birleşmiş Milletler nezdinde Cenevre Daimi Temsilciliğinde Birinci Kâtip olarak çalıştı. *The Impact of Europeanization on Turkish Foreign Policy* (2009) başlıklı İngilizce kitabın yazarıdır.

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعية دراسات الشرق الأوسط و أفريقيا

www.ordaf.org